
SLOVENSKE PESMI O VELIKI VOJNI IZ DVEH TEMATSKIH IZBOROV¹

Zanimiv pogled na slovensko pesniško ustvarjanje, spodbujeno s prvo svetovno vojno, omogočata dva tematska izbora. Antologijo *Oblaki so rudeči*, ki je izšla ob sedemdesetletnici konca vojne leta 1988, je uredil Janez Povše. Leta 2014 ob stoletnici začetka t. i. velike vojne pa je Marjeta Žebovec izdala antologijo *V vojni pokrajini*. Objavljene pesmi v obeh izborih kljub vojni cenzuri in pritiskom avstrijske oblasti nad intelektualci prinašajo različne vojne motive in poglede na vojno, od borbeno spodbudnih, domoljubnih, celo dinastičnih do izrazito kritičnih. Izrekajo jih v vojno različno vpleteni izpovedovalci, pogosta so tudi dialoška soočenja pogledov ali pa pesmi prinašajo širši razgled na vojne usode ljudi. Zaradi precejšnjih generacijskih razlik med pesniki je razumljiva tudi slogovna raznovrstnost pesmi: ob novoromantičnem slogu in ekspresionističnih ali celo futurističnih novostih uporabljajo avtorji tudi bolj tradicionalen izraz slovenske poezije 19. stoletja.

Ključne besede: vojna poezija, vojni motivi, prva svetovna vojna, Marjeta Žebovec, Janez Povše

1 Dva izbora pesmi o prvi svetovni vojni

Prva svetovna vojna je z intimnimi in družbenimi pretresi tudi med Slovenci spodbudila veliko pesniškega ustvarjanja, vendar je bil velik del tega dolgo le revijalno objavljen, kar je oteževalo njegovo dostopnost tako za kasnejše bralce kot tudi za raziskovalce. V primerjavi z drugimi zvrstmi slovenske literature iz prve svetovne vojne je bila poezija redkeje raziskovana. Prvi pregled slovenske vojne literature, *Svetovna vojska in slovensko slovstvo: informativna študija*, je sicer že leta 1920 v reviji *Čas* objavil Ivan Pregelj in pri tem opozoril, da je vojna, čeprav

¹ Članek je razširjeni prispevek, s katerim je avtorica nastopila na *Primorskih slovenističnih dnevih* 7. 11. 2014 v Temnici na Krasu.

smo jo Slovenci (podobno kot Hrvati in Čehi) doživeli kot politično podrejeni narod, vseeno postala »naša prva velika nacionalna snov« (Pregelj 1920: 74). V nadaljevanju je predstavil prispevek posameznih literarnih revij in avtorjev vseh literarnih zvrsti pri obravnavi vojne snovi, pri čemer je imenoval kar osemindvajset pesnikov. Kratko je navedel tudi stališča različnih avtorjev vseh zvrsti do vojne, poglavitno vojno motiviko in slogovne značilnosti posameznih pesnikov.

Šele leta 1966 je Franc Zadavec v izboru iz slovenske futuristične in ekspresionistične poezije *Pot skozi noč* nekaj vojnih pesmi vključil v razdelek *Vojna in smrt* in jih posebej razčlenil v spremni študiji. Ekspresionistične vojne pesmi je ob črticah in enodejankah kasneje obravnaval še v poglavju *Vojno desetletje* (1910–1920) monografije *Slovenska ekspresionistična literatura* (1993). Kratek pogled na motive in ideje vojne poezije poleg pregleda ključnih besedil drugih zvrsti prinaša razprava Toneta Smoleja (2005: 98–100) v zborniku *Velika vojna in Slovenci*. Nekaj oznak vojnega pesništva vsebujejo tudi obravnave posameznih avtorskih opusov v literarnih zgodovinah Lina Legiše (1969) in Franca Zadavca (1970, 1999) ter opombe v zbranih delih posameznih avtorjev.

Ob sedemdesetletnici konca vojne leta 1988 pa je velik del tega pesništva v prestižno oblikovani antologiji² *Oblaki so rudeči* za Založništvo tržaškega tiska zbral Janez Povše. Ob pregledu enajstih dnevnih, tedenskih, mesečnih in koledarskih publikacij, in sicer *Ljubljanskega zvona*, *Doma in sveta*, *Slovana*, *Mladike*, *Koledarja Družbe sv. Mohorja*, *Koledarja Goriške Matice*, *Preporoda*, *Njive*, *Tedenskih slik*, *Goriške straže* in *Pozdrava iz domovine našim vojakom na bojišču*, je objavil kar sto petinštirideset pesmi (ob vsaki je naveden vir) šestinštiridesetih razpoznanih avtorjev in osemnajstih anonimnih pesnikov, ki so se za objavo podpisali zgolj s kraticami, vzdevki ali vojaškim statusom. Pesmi je razporedil po letnicah objave, od leta 1914 do 1921, saj so tudi v letih, ko je bilo vojne formalno konec, še obstajale bolečine »notranjih ran, ki se celijo toliko počasneje, kolikor bridkejše so« (Povše 1988: 205).

Ob stoletnici začetka vojne je podoben podvig izvedla slovenistka Marjeta Žebovec, ki je v samozaložbi izdala antologijo pesmi na temo prve svetovne vojne z naslovom *V vojni pokrajini* (ob tem pa še knjižni izbor pripovednih in dramskih besedil z isto tematiko in pri založbi Karantanija antologijo pisemskih pričevanj). Izbrala je sto petinpetdeset pesmi devetintridesetih pesnikov, vendar niti virov (ne splošno ne ob posamičnih pesmih) niti načel svojega izbora ni pojasnila, saj je antologija brez spremne besede in tovrstnih opomb. Iz delnega gradiva, ki mi ga je avtorica prijazno posredovala, je razvidno, da so osrednji štirje viri isti kot pri Povšetju, to so *Ljubljanski zvon*, *Dom in svet*, *Slovan* in *Mladika*, tem pa je drugače kot Povše dodala še revije *Angelček*, *Koledar za navadno leto* in *Kres: družinski list*. V izbor ni vključila tistih objavljenih pesmi, ki so bile predvsem militaristične, ideološko-propagandne (npr. pesem *Za domovino Avstrijo* Vekoslava Poljanca iz leta 1914 s pozivom na boj za ohranitev monarhije).

² Knjiga je vezana v rdeče usnje in dopolnjena z reprodukcijami razglednic z motivi prve svetovne vojne.

Pesmi je razvrstila po avtorjih, in sicer od najstarejšega³ Antona Funtka, rojenega leta 1862, ki je imel ob začetku vojne dvainpetdeset let, do najmlajšega Jožeta Likoviča, rojenega 1900, ki je vojno začel doživljati pri štirinajstih. S to razvrstitvijo lažje presojava prispevek posameznih avtorjev k obravnavani temi in spremljamo slogovne in motivne spremembe, ki jih prinašajo posamezne generacije, ne moremo pa prepoznavati za določeno leto vojne značilnih motivov, kot jih je ob svojem izboru ugotovil že Povše:

.../ leto 1914 je prihod vojne, kar razposajeno slovo, pa vendar tesnoba, odhajanje, fronta, pisma domov, pričetek smrti, tožb, pričakovanja. Leto 1915 govori o stopnjevanju vojnih grozot, odhajanje od doma se nadaljuje, smrt je izrazitejša, bitke so opisane dobesedno, oddaljenost od doma je strašna, tudi domovi so uničeni, begunci. V letu 1916 je trpkost vse večja, begunstvo se stopnjuje, vedno več grobov, ni več upanja. 1917: begunci in spet begunci, mrtvi, mrtvi, mrtvi, ponoreli ples smrti. 1918: osamelost, razpad vsega svetlega. 1919–21: ni jih nazaj, čeprav je vojne konec, grobovi, vendar še pričakovanje, uničenje, begunci, bolečina ob krivični meji, srd, melanholija. Žalost. (Povše 1988: 206–207.)

Večina avtorjev se pojavlja v obeh izborih, in vendar je v najnovejšem deset pesnikov, ki jih v Povšetovem ni, v njegovem pa kar osemnajst pesnikov, ki jih ni v izboru Marjete Žebovec, če pri tem ne štejem anonimnih avtorjev, ki jih je v svoj izbor vključil le Janez Povše. Ti so bili po pesmih sodeč pretežno priložnostni ustvarjalci, zato so se podpisali le z vojaškim činom, s kratico ali z vzdevkom. Najpogosteje so objavljali v publikacijah *Tedenske slike* ali *Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču*, deloma v *Koledarju Goriške Mohorjeve družbe*, po vojni tudi v *Mladiki*. Predvsem v prvih dveh letih vojne so anonimni avtorji s pesmimi dvigali vojaško moralno, hrabрили, spodbujali k boju za cesarja. Krepili so tudi narodno samozavest Slovencev – »kranjskih Janezov« kot najboljših borcev, katerih slava bo večna. Vendar je že od začetka ob prizorih množičnih smrti tudi pri teh avtorjih izpovedana življenjska negotovost in misel na smrt. Tematizirajo tudi mnoge druge motive, ki jih v obeh izborih srečamo v pesmih znanih avtorjev, vključno z zavestjo, da je vojna povzročila zaton nekega obdobja evropske kulture. Tako na primer pesem anonimnega avtorja *V železnih dneh* (Povše 1988: 117) iz leta 1916 izraža misel, da: »Svet stari dan za dnem propada, / kar bilo je, se ruši v razvaline; / za boljšo nam prihodnost nada / vendar iz srca nikdar ne izgine.« Pesniška besedila so namreč

³ V nobenem od obeh izborov ni pesmi osemdesetletnega Josipa Stritarja (1836–1923), ki jih je urednik Stritarjevega *Zbrana dela* France Koblar vključil v drugo knjigo pod naslovom *Iz groznih dni*. Vojna je v Stritarju spet zbudila pesniško ustvarjanje, da je napisal kar triintriideset pesmi, ki so bile deloma objavljene v celovškem *Miru*, večina pa zaradi cenzure ni bila objavljenih (Koblar 1953: 368 in Vogrič 2001: 26). Smolej (2005: 100) navaja: »Eno od pesmi je posvetil volku, ki je boljši od ljudi, saj ne mesari svojih bratov. Osemdesetletni pesnik si je v svojih poslednjih stihih želel le miru in sprave med slovanskimi narodi: 'Da nam pride zaželeni, / razsvetljenja beli dan, / ko bo v slogi, v misli eni, / bratu ljubi brat Slovan.'« (Vogrič 2001: 26), ki povzema Koblarjevi ugotovitvi, da je v Stritarjevih pesmih o vojni mogoče prepoznati njegov odpor zoper nasilje in krutost ter romantično panslovansko idejo, slednja ne preseneča, »saj je bila prva svetovna vojna – tudi v očeh mnogih ljudi tistega časa – spopad med germanstvom in slovanstvom.« Vogrič nadalje ugotavlja jasno analizo dogajanja v naslednjih Stritarjevih verzih: »Toliko sovraštva, toliko junaštva! Ko bo končno zmaga naša, kdo li naj se ž njo ponaša? Moj odgovor bo: Gospoda, Krupp in Škoda.«

že od prvega leta vojne prinašala tudi kritična stališča o vojni in z njo povezanih pojavih, in to kljub temu da je nad primernostjo vsebine tiskanih medijev bdela cenzura in se je med propagandnimi sredstvi državne politike v medijih uporabljala tudi literatura, pogosto prav vezana beseda.

Protivojna angažiranost kljub aretacijam književnikov⁴ in cenzuri nikakor ni bila pojav, omejen na redke posameznike oz. samoiniciativne urednike. Presenetljivo je, da je pritegnila kar nekaj literatov in da je bil njihov odziv na vojno dogajanje razmeroma nagel. (Vogrič 2001: 22.)⁵

Med avtorji z največ pesmimi po seštevku iz obeh izborov so Joža Lovrenčič (27 pesmi), ki je v podporo primorskim beguncem že leta 1915 v Kranju izdal zbirko z naslovom *Oče naš!*, France Bevk (18 pesmi), ki pa je le šest pesmi – vendar, z izjemo pesmi *Na maršu*, ne tistih, v katerih izpričuje svojo neposredno vojno izkušnjo in so najzanimivejše – vključil v četrti razdelek zbirke *Pesmi* (1921), Alojz Gradnik (15 pesmi), ki je nekatere sprejel v zadnji razdelek z naslovom 1915–1916 svoje prve zbirke *Padajoče zvezde* (1916) in nato v grafično-pesniško mapo *Begunci* (1917),⁶ ter Silvin Sardenko (12 pesmi), ki je pesmi na temo vojne leta 1916 izdal v zbirki *Nebo žari*.

Med vsemi znanimi avtorji sta le dve pesnici,⁷ in še ti je v izbor vključil samo Povše. Izbral je pesem Balada Vide Jeraj⁸ in pet pesmi Manice Koman iz let 1914 in 1915.

2 Motivi pesmi o prvi svetovni vojni

2.1 Motivi ločitve, zaskrbljenosti, zapuščenosti, žalosti, iskanja tolažbe

Med pogostejše motive te lirike razumljivo sodijo po eni strani zaskrbljenost deklet, mladih nevest, mater in otrok za vojskujoče se fante, može, očete in sinove ter

⁴ Zaprti so bili Ivan Cankar, romanopisec in urednik dnevnika *Dan* Ivan Lah, urednik revije *Slovan* Fran Ilesič, Vladimir Levstik, Alojz Gradnik, založnik Andrej Gabršček, Anton Novačan, Ksaver Meško, Juš Kozak idr. Avstrijska oblast je med vojno razpustila *Društvo slovenskih pisateljev*. Prim. Vogrič 2001: 18–20.

⁵ Vogrič (2001: 22–23) navaja, da so se že leta 1914 v *Domu in svetu* pojavili kritični zapisi o vojni, predvsem Silvina Sardenka in Franceta Bevka. Naslednje leto so se jima pridružili Ivan Cankar z objavami črtic, kasneje zbranih v *Podobah iz sanj*, Stanko Majcen in Joža Lovrenčič. V *Ljubljanskem zvonu* je na začetku vojne izstopalo pisanje Josipa Kostanjevca in Cvetka Golarja, leta 1915 pa Otona Župančiča, Frana Milčinskega, Ksavra Meška, Ivana Laha, Milana Puglja in Antona Gasparija. V reviji *Slovan* so šele s prihodom urednika Milana Puglja dobili možnost tudi avtorji, ki so pisali protivojne motive: Anton Funtek, Anton Batagelj, Alojz Gradnik, Ivan Cankar, Ivan Albreht, Ivan Lah in Juš Kozak.

⁶ Ta prinaša šest skic Franceta Tratnika in šest Gradnikovih besedil, ki so bila razen pete pesmi že vsa objavljena v *Padajočih zvezdah*. Prim. Hladnik in Pretnar 1984: 340.

⁷ Še vsaj dve je mogoče najti med anonimnimi pesniki.

⁸ Neobjavljen, le v rokopisu je ostal njen tropesemski cikel z naslovom *1914*, ki v prvi pesmi ob pozivu k molitvi izraža tudi kletev, druga pesem izpoveduje materino hrepenenje po sinovem truplu, ki je neznano kje, tretja pa nesmiselnost življenja ob vsesplošni smrti (prim. Jeraj 1935: 131–132).

žalost ob sporočilih o njihovi smrti, po drugi strani pa misli vojakov na domače, ljubljene, dom, predvsem tik pred smrtjo, saj gre v obeh primerih za bistven čustveni odziv na značilno vojno situacijo: na ločitev mobiliziranca od družine in njegovo življenjsko ogroženost. Le nekatere pesmi iz leta 1914 motiv odhoda na fronto posredujejo z lahkotnostjo zaradi tedaj pogostega prepričanja, da se bo vojna kmalu končala. Taka je pesem Manice Koman *Slovo*: »Dekle drago, nič ne plakaj! / Dva, tri mesece počakaj, kadar vojna premeni, / tvoj bom spet in moja ti« (Povše 1988: 9). Ob tem je, tako kot v avtoričini pesmi *Za domovino* iz istega leta, poudarjena domovinska motivacija boja. Ljudski stilemi (»tri zarje zelene«) in amfibraški ritem ob rezki aliteraciji ter ekspresivnem glagolu v verzu »ves svet zabrnal je pod vlah in korak« (Žebovec 2014: 102) iz pesmi *Chyrow* Stanka Majcna⁹ pa bolj kot lahkotnost zaznamujejo napeto dinamiko ob odhodu na fronto in ločitvi otrok od očeta. Isti motiv s poudarjeno bolečino ob ločitvi je v pesmi Antona Podbevška *Ob dnevu vpoklica na kolodvor* izražen v razsekanih verzih s futuristično podobo, ki mehaniko poseeblja (Zadravec 1999: 176): »/.../ in od nekod so se čuli stroja siki / kakor kače / klopotače« (Žebovec 2014: 167).

Te motive pogosto tematizirajo pesmi vložnice ali pa so v pesem vključeni vsaj dobesečni navedki trpečih. Taka je pesem Antona Funtko *V noč skoz noč*, lirski balada s sinovim nagovorom očetu ob njegovem nočnemu obisku, ne da bi se zavedal, da ogovarja pokojnikovega duha. Besede dekleta in fanta ob slovesu ter dekletove ob njegovi smrti navaja Vida Jeraj v pesmi *Balada*, ki temelji na ljudskem motivu slovesa zaljubljenecv. Vložnice sestavljajo cikel *Tožbe* Silvina Sardenka, ki vključuje materino, očetovo in begunčevo tožbo. Tri pesmi vložnice (*Pesem dekleta*, *Pesem vojaka* in *Pesem vdove*) z motivom žalosti ob ločitvi in smrti je napisal Alojz Gradnik. *Pesem vdove* z izraženo željo po fizičnem stiku z mrtvim možem spominja na avtorjevo pesem *Besede iz groba iz Padajočih zvezd* in cikel *De profundis*, čeprav je situacija obrnjena, ker je mrtev možki: »Če bi trava bila tvoje jame, // rasla, rasla jaz bi k tvoji krsti. / Zrasle v srce bi ti korenine, pa bi / mislil, da so moji prsti« (Žebovec 2014: 62). Poželenje po mrtvem možu čuti tudi doječa mlada mati v pesmi iz trodelnega cikla *Idile* Ivana Preglja, v katerem je z vložnicami izpovedana stiska družinskih članov: ko mrtvi vojak pomirja žive člane družine in žena izpoveduje svojo zapuščenost kmalu po poroki. Z jezo pa se oglašča žena padlega vojaka v istoimenski pesmi vložnici Franceta Bevka in sporoča skupno občutje sotrpink: »Me rodimo kot nezakonske žene. / Otroci naši nimajo očeta« (Žebovec 2014: 143). V vložnici Žena Frana Roša želi nepismena žena poslati možu vojaku pismo, saj je že celo leto brez glasov o njem, sedaj pa je prejela njej še nerazumljivo novico, da ji je večno zvest in mu je dobro.

Pogost motiv je tudi iskanje tolažbe in upanja v molitvi k Bogu ali devici Mariji (npr. v pesmih duhovnikov Silvina Sardenka *Kraljica vojnih trum* in Petra Butkoviča *Grob neznanega vojaka*, *Sveta gora*, *Na svetogorski cesti*). Franjo Neubauer v pesmi

⁹ Majcen je v večkrat citiranem pismu (Vogrič 2001: 34, Smolej 2005: 99, Čeh Steger 2010: 84) *Književnik v vojski* (*Dom in svet*, 1915) hvalil vojno, ker ga je okrepila, mu razširila miselno obzorje in bo omogočila moralno preroditev človeka in družbe, s čimer se je približal futuristom.

Molitev Marijo celo prosi, naj se postavi na čelo čet, da bodo porazile sovražnika.¹⁰ V njegovi pesmi *Do smrti zvest* pa zvestega vojaka pred smrtjo Kristus primerja s seboj ter mu obljubi mesto v nebesih. V kratki Bevkovi pesmi iz cikla *Vojna* z naslovom *Molitev* je izpovedana silovita molitev »milijonskih prsi« k usmiljenemu Bogu. V nasprotju z njim pa Fran Albreht v pesmi *Vizija* izraža protest proti Bogu: »Bog je krut – njegov molk je zasmeh!« (Žebovec 2014: 113). Tudi Smolej (2005: 99–100) opozarja na dvom v božjo pomoč v Župančičevi pesmi *Otroci molijo*,¹¹ ki ima naslednje sporočilo: »Če bi bil Bog res 'oče naš', bi sestopil s križa, da bi objel uboge otroke, saj ima njihov resnični oče, ki ga tudi imenujejo 'oče naš', prestreljeno srce.«

2.2 Motiv smrti

Smrt je v teh pesmih pogosto predstavljena kot odrešitev. Vendar so pretresljivejše tiste, ki umiranje ali soočenje s smrtjo izražajo brez poskusov njenega osmišljanja. Taka je pesem Janka Samca *Predsmrtnica*, ki se zaključuje: »In čul sem pesmi dih / hropčih prsi splavati v daljino ... / Spomin, ki išče daljno domovino, / ko mož na tla se zvrne nem in tih ...« (Žebovec 2014: 78). Stanko Majcen v prvi pesmi cikla *Smrt v polju* za izpoved vojakove smrtne agonije uporabi ekspresionistično abstraktno simboliko barv (Čeh Steger 2010: 25), in sicer rdeče. »Pod pritiskom doživetja 'rdeča, rdeča je smrt' se spreminja vsa predmetnost v kvaliteto rdeče« (Zadravec 1966: 115). Osrednji motiv Bevkove pesmi *Ranjenec* je umiranje v bolečinah, izraženo z ekspresionističnim sredstvom slušno-optičnega privida (Zadravec 1966: 115). Isti naslov ima tudi cikel Silvina Sardenka, v katerem se ranjeni vojak pred smrtjo obrača k materi, očetu in dekletu, vendar na psihološko malo verjeten način. Avtor vojakovo smrt osmišlja: »Sinova je tekla živa / kri – da prosta ti si, njiva!« (Žebovec 2014: 45).

Povsem drugače se izpoveduje ubiti vojak v pesmi Alojzija Remca *Človek*: »Nisem več suženj – sem prost.« in »Jaz vojskujočih se narodov nisem več sin, / jaz za nikogar nisem krvi prelil, / jaz sem Človek« (Žebovec 2014: 81). Remčeva groteskna podoba okostnjaka ima tako »preroditveni pomen« (Zadravec 1966: 115), saj mrtvi vojak zavrača, da bi bila njegova smrt uporabljena za politično opravičevanje vojne. Šele smrt mu je odvzela breme prisilnega udeleženca v spopadu ter ga spet počlovečila, da ni več zver, kot je označen v marsikateri pesmi: v Bevkovi *Bitki* iz cikla *Vojna*: »Zver je prišla iz okov in divja ...« (Žebovec 2014: 137), ali v pesmi *Svoboda* iz cikla *Sibirski soneti* Vojeslava Moleta: »v krvi koplje se človeška zver« (Žebovec 2014: 85), ali pesmi Andreja Budala *Nova zvona*: »po jarkih potika se človek-zver« (Žebovec 2014: 109). V pesmi Antona Tanca *Umirajoči vojak* se umirajoči počuti kot »zaklana žival« in za svojo smrt krivi očetovo vojaško in materino vzgojo za junaka.

¹⁰ Luthar (2000: 19) navaja pesem angleškega pesnika J. C. Squirea, ki ironično prikaže obupano stanje Boga, na katerega so se obračali vojaki nasprotujočih si strani.

¹¹ Zanimivo, da ni vključena v nobeno od obeh antologij, čeprav jo je Župančič objavil v zbirki *V zarje Vidove* iz leta 1920, v katero je vključil tudi druge pesmi o vojni.

Ker so vojaki umirali na širnem evropskem bojišču, Maister v pesmi *Grobovi* na vprašanje, kje so pokopani, odgovarja, da v srcih. Z mislijo na padle prijatelje so nastajale tudi pesmi kot posmrtni poslanice, na primer Župančičeva *Joži Bercetu v spomin* ali Grudnov dvosonetni cikel *Padlemu drugu*. Ker je bila smrt tako vseprisotna, je popolnoma obvladovala vojakov miselni svet, kot pravi Anton Debeljak v pesmi *V vojni pokrajini*: »Le smrt in pokol po misli mi blodi« (Žebovec 2014: 96).

V pesmi Manice Koman *Dan vernih duš*¹² iz leta 1915, v kateri množinski prvoosebni subjekt misli na mrtve vojake v oddaljenih grobovih, zaključni klic »hvaležne domovine: / Večen bo na vas spomin!« (Povše 1988: 75) ni le tolažba kot v njeni pesmi *Za domovino*, temveč kar poveličanje smrti vojakov. V obeh izborih sicer osmišljanje in poveličanje smrti s sklicevanjem na žrtvovanje za domovino ni pogosto (Sardenko v parafrazi *Soči* kliče spoštovanje do branilcev krone in dednega prava), pravzaprav se vojaki kot lirski govorniki večkrat sprašujejo, za koga se borijo. V Budalovi pesmi *Vojaški vlak* izpovedovalec blagruje tiste, ki gredo na boj za »najsvetejšek«, sam gre namreč kot še mnogi le zaradi »krvnika«. V pesmi Antona Tanca *Ob mobilizaciji* je geslo »Vse za vero, dom, cesarja« razkrinkano kot hinavstvo. Tudi Ferdo Kozak v pesmi *Tovarišem iz strelskih jarkov* kritično ugotavlja, da se »junaki dvajsetega veka«, to so »tovariši – vseh narodov sinovi, vseh zemlja«, torej pripadniki vseh vojskujočih se strani, borijo »pod zastavami laži« (Žebovec 2014: 155). V *Pesmi neznanega junaka* pa je v imenu mrtvih kritično napadel povojno izrabo njihove smrti za koristi meščanstva in cerkve, ki »grade svoj red na zemlji na kosteh stotisočev prodanih mož«, in njihove pomagače »romantične brenkače«, ki »prepevajo zdaj himne o junakih, padlih za stoletja novega / svetlejše dni«. Kajti sporočilo mrtvih je: »grenko je vedeti, da padli smo zaman« (Žebovec 2014: 153). V Tančevi pesmi *Invalid* se naslovni lik zaveda, da je bil »bedak«, ker se je boril, vendar še upa, da ga bo domovina poplačala in mu ne bo potrebno beračiti. Bevk v pesmi *Bitka* pojasni, kaj je bila ključna motivacija za vojaško delovanje: vojaki so se instinktivno borili »za svoj Jaz«, za obrambo svojega življenja: »Da ni mrtev: mori, / mori: da bi živel še samo en dan« (Žebovec 2014: 137).

2.3 Motivi fronte in jetništva

V nekaterih pesmih je precej nazorno in neidealizirano predstavljeno vojaško življenje. V Maistrovi lirsko-epski pesmi¹³ *Patrola* se vojaki v burji pogrejejo z

¹² Motiv praznika je vključen tudi v njeno pesem *V božični noči*, v kateri sooči dve podobi: molitev matere ter otrok za moža in očeta vojaka in vojakovo molitev za skorajšnji mir. Motiv praznika se pojavlja tudi v pesmih drugih avtorjev: v *Vojaškem novoletnem voščilu* Franja Neubauerja učinkuje izrekanje voščila ironično, v tretji pesmi iz Gradnikovega cikla *Vseh mrtvih dan 1916* je nago-vorjena domovina, ki doživlja bolečino ob množici mrtvih, Maister v pesmi *Vprašanje* tematizira pomladni prihod sv. Jurija, ki prinaša upanje, Josip Jurca v pesmi *Veliki petek* (1916) pripiše krivdo vsem udeleženi v vojni, čeprav trpijo.

¹³ Zadravec (1970: 284) ugotavlja, da se je v vojnih motivih »Maistrov pesniški izraz zgostil. Prej epik, ki je radodarno razsikal besede, je postal zdaj izrazno skop, plastičen in mestoma dramatičen oblikovalec.«

žganjem, ki jim lajša negotovo pot, saj se zavedajo, da se jih nihče ne bo usmilil, kot se sami niso prošeni ruskega vojaka. Strah vojaka v pesmi Črn vihar Cvetka Golarja kroti zavest o transcendenci. Pesem *Usmiljenki* Josipa Jurca je nagovor bolničarki kot humani udeleženci vojne. Fizično in psihično trpljenje vojakov je izraženo v Bevkovi pesmi *Na maršu* z groteskno vojno podobo:

Mimo črnih zidov, tramov in dreves, / v blato sključeni, do smrti izmučeni, / ljudje in živali polmrtvih teles, / vlačijo težo pogrezlih koles. // Vrani telesa zapuščena žro. / Zakopane misli, ljubezni oropane, / v obupnih trenutkih moči jim pijo. / Kot v vetru drevesa prek zemlje gredo.« (Žebovec 2014: 134.)

Njegova že omenjena pesem *Bitka* pa prinaša tudi dinamičen potek bitke in nekaj pretresljivih individualnih usod sredi nje: vojaka, ki objema umrlega sovojaka in je v čustveni odmaknjenosti tudi sam ubit, drugega, ki se ubije sam, tretjega, ki ne ve več, ali ubija sovražnika ali sovojaka, brata, ki se ne prepoznata in se ubijeta. Slabo psiho-fizično stanje vojaka, ki se v vročini žejen odpravlja z drugimi v napad, izpoveduje sonet Antona Batagelja *V napadu*: »Omamljen ptič, kam hoče, več ne zna, / od plazenja me pečejo kolena, / nabrekle žile in pokrov temena / napenja se in stroj možgan drdra« (Žebovec 2014: 152).

Tragične vojne usode pa so nekateri pesniki predstavili z navidezno vedrostjo. V posmeh junaštvu, s slavljenjem katerega se začne pesem *Junakom* Ivana Sadarja, je hitra predaja vojakov bolehni zapeljivki, ki je ostala še iz sovražnih vrst. Ljudsko ironičen je vzklík »jojme, / to na vojski bo veselo! / Ljubico dobiš okroglo, tenko, / gromko njeno grlo bo grmelo« (Žebovec 2014: 60) v pesmi Cvetka Golarja *Pelin roža*. Taka je tudi perspektiva Antona Tanca na novo vojskovanje s strupenimi plini v pesmi *Vojna s plini*: »Obeta se nam sijajna bodočnost, / na vseh poljih se zelo napreduje. / Nič več ne bo v modi krvoločnost, / humaniteta ji naj nasleduje« (Žebovec 2014: 91). Štirivrstičnica Andreja Budala *Bojevnik* aforistično zgoščeno izrazi vojakovo usodo: »Tri dni je bil poročen, / četrti v boj dodeljen, / tri leta ujet in ločen, / doma četrto ustreljen« (Žebovec 2014: 106). S črnim humorjem je zapisana pesem *Moda 1915* Ivana Sadarja, po kateri je to leto v modi črna barva ženskih in siva moških oblačil, ki so enaka za gospode in kmete.

Slovenski vojaki so se znašli na različnih evropskih frontah, od koder so hrepeneli po domu, kot v pesmi Jože Lovrenčiča *Goriški psalm*: »Ob Savi, Dravi in Muri, ob Donavi, Litvi in Labi, / ob Padu in Tiberi in po vulkanskih tleh / hodimo, vzdihamo, jočemo / in mislimo na dom« (Žebovec 2014: 129). Pesem Vinka Bitenca *V silvestrski noči (Lublin, 1. januarja 1916)* je postavljena v poljsko mesto, v katerem veselo praznovanje novega leta zmoti »krvavi ptič« (Žebovec 2014: 156).

Nekateri pesniki so upesnili svojo ujetniško izkušnjo, na primer Anton Tanc, ki je bil zajet v Galiciji in kot ruski ujetnik delal v rudniku blizu Donecka v Ukrajini. V pesmi *Noč v jetniškem taboru* nazorno opiše življenjske pogoje jetnikov:

V lesenih barakah je smrad in črna tema, / na dolgih pogradih moška telesa leže. / Sliši se nemirnega spanja hropenje / in še v sanjah izmučene duše ječe. // Za lesenimi stenami sibiriska burja tuli / in skozi okna, s cunjami zamašena, vdira sneg. / Pred vrati škripljejo straže težki koraki / in v daljavi se sliši pasjega lajanja jek. (Žebovec 2014: 90.)

Vojeslav Mole je bil ujet na vzhodni fronti in poslan v ujetništvo v Sibirijo,¹⁴ kjer je nastala pesem *Ob Jeniseju*, v kateri izpoveduje zavest o izgubljeni mladosti, značilno za mnoge avtorje izbora, že po koncu vojne pa tudi cikel štirih sonetov *Sibirski soneti* o občutju sebe, zveze z dekletom in izpraznjenosti sveta po koncu vojne: »Ni solz na svetu več in ni človeka, – / življenje je le motna, kalna reka, / Kam teče? Nemi drug, povej, povej ...« (Žebovec 2014: 84).

2.4 Motivi vojnega zaledja in begunstva

Tudi v zaledju front je bilo življenje težko, saj so na kmetijah ženske ostale brez moških, pomanjkanje je privedlo do lakote. V pesmi *Zaplenjeno* Jožefa Marije Kržišnika je obupana mati dobila nekaj hrane v zameno za moževo obleko, a ji je bila malo pred domom zaplenjena. Povsem drugačna je mati v njegovi pesmi *Nori*, ki »na smeh in v slasteh na plesišči / z vojaki se strastna lovi« (Žebovec 2014: 14). V pesmi *Pravica* pa je kritičen do vojnih dobičkarjev. V Bevkovi pesmi *Mati molči* iz cikla *Vojna* mati molče sprejema stisko lačnih in prezebljenih otrok. V prvi pesmi iz njegovega cikla *Dva hipa sedanjosti* pa je ne glede na stisko kot ključna vrednota poudarjeno življenje, zato bo »v hvalni pesmi odgovoril lačen in bos: / Živim, živim, živim!« (Žebovec 2014: 139). Župančič v nenaslovljeni pesmi ugotavlja: »Vsem začrtal zli bo čas / gube ostre nam v obraz«, vendar je njegova skrb namenjena nepreskrbljenim otrokom: »kaj bo z vami, sirote, / brez mleka, brez kruha ...« (Žebovec 2014: 53).

Uničenje mest in vasi na frontni črti je sprožilo val beguncev, zato ne preseneča, da sodi njihova usoda med pogostejše motive te poezije. Zanje predstavljata domovina in dom glavno vrednoto, po kateri hrepenijo kot v pesmi *Pregnanec* Josipa Jurca, ki se začinja z verzom, parafrazo Cankarjeve oznake: »O, domovina, ti si kakor vino« (Žebovec 2014: 77). Kako jih v brezdomstvu mučita lakota in mraz, predstavlja Joža Lovrenčič v četrti, zadnji pesmi cikla *Correspondence internationale Via Helvetia*, Silvin Sardenko je v cikel *Tožbe* vključil tudi begunčevno, Župančič je v pesmi *Goriškim izgnancem* želel beguncem priklicati spomin na domače goriško okolje in poveljati njihovo pripadnost najbolj zahodnemu delu slovenskega ozemlja, v njegovi pesmi *Begunka pri zibeli* sta begunski materi in njenemu otroku v tolažbo Marija z Jezuščkom. Gradnik je ta motiv vključil v dva dvodelna cikla: *Molitev beguncev* s prošnjo po vrnitvi domov ali počitku v smrti in *Pesem starega begunca* z nagovorom materi domovini in zaključno mislijo: »Tvoj je samo tisti, / o domovina, ki kot hrast izrut je: četudi tisti / so vetrom plen – v zemlji ostale

¹⁴ Tam se je med drugim habilitiral na univerzi v Tomsku.

so najtanjše / korenine« (Žebovec 2014: 68). Fran Albreht v pesmi *Pričakovanje* predstavi problematiko medvojnih zapuščenih vasi.

Begunci so doživljali trpljenje tudi ob povratku domov, saj so jih pričakale razvaline, pri obnovi pa so se pokazale socialne razlike, kot je zapisano v *Begunski pesmi* Cirila Drekonja: »vstaja dom svetel, / pa le za gospoda. / Za nas so barake, / za nas so mrzli podzemljski rovi / in skalne dupline« (Žebovec 2014: 160). Barake za povojne povratnike omenjata tudi Andrej Budal v pesmi *Nova zvona*, ki vključuje tudi pogost motiv v topove pretopljenih zvonov, predvsem pa »grozničavo zono«, ki se je je bilo tudi po vojni težko otresti, in Gradnik v pesmi *Epistola*, ki kot najpomembnejšo nalogo poudarja nujnost zasaditve predolgo zapuščene zemlje. S pesmijo *Domača hiša* pa je opozoril, da so tudi razrušeni in izpraznjeni domovi vseeno povezovali družine, saj še »zrušeni kamni so spona, ki vas ne razloči« (Žebovec 2014: 70). Čeprav je marsikdo zaradi takih razmer zapustil domače kraje, kot poroča Peter Butkovič v pesmi *Soseda*, so se drugi odločili, da na ostankih doma spet »zibel steče za naš rod teptani« (Žebovec 2014: 101).

Ugotovitev Toneta Smoleja (2005: 100), da je v slovenski poeziji tega časa v primerjavi z angleško ali nemško bolj v ospredju begunska motivika zato, ker so pesniki praviloma prebivali v zaledju, ne drži povsem, saj je veliko avtorjev, zbranih v obih antologijah, aktivno sodelovalo v boju¹⁵ in vojaške izkušnje tudi tematiziralo. Res pa so o begunstvu pisali predvsem tisti, ki se bojev niso udeležili, kot so bili Joža Lovrenčič, Silvin Sardenko, Alojz Gradnik, Oton Župančič. Begunstvo je grobo poseglo v življenje velikega števila slovenskega prebivalstva, predvsem na zahodnem delu, zato je postalo tema primorskih avtorjev, a tudi drugih.

2.5 Motiva izgubljene generacije in prihodnosti

Generacije, ki so med vojno preživljale mladost, so jo izgubile, kot je zapisal Fran Albreht, ki je bil ob začetku vojne star 25 let, v pesmi *O, žetev!*: »Na kamen sejali smo svojo mladost, / v vetrove razsipali smeh in bridkost, / živeli smo – nismo živeli« (Žebovec 2014: 116). Vendar je bilo za preživetje težkih vojnih razmer nujno upanje v srečnejši čas, ki ga je Albreht izrazil v pesmi *Pomladna slutnja*, v kateri ob »čas umiranja in žalovanja / brez nadnega« postavlja naslednjo zaključno vizijo: »A bele rože, bratje, razcveto se, / ah, bele rože, ki še v popju spe, / in, sestre, vaša srca zazvene / na naših prsih ...« (Žebovec 2014: 115). Proti brezupu spodbuja sojetnike tudi jetnik v pesmi Antona Tanca *Noč v jetniškem taboru*, ki z besedami: »Vztrajamo do Bratstva! Tam na vzhodu se že svita novi dan.« (Žebovec 2014: 90) aludira na socialistično idejo, ki so jo slovenski vojaki spoznavali kot ujetniki v Rusiji. Ivan Albreht pa je v pesmi *Fantazija miru* zahvalo žrtvovani vojni generaciji izrekel z besedami naslednjih rodov: »Mi smo stokratno sanjan cvet, / ki ste ga vi zaman iskali / in v setvi besni mu življenje dali« (Žebovec 2014: 149).

¹⁵ Vendar se v avstro-ogrsko vojsko niso vključili prostovoljno (Vogrič 2001: 38).

Joža Lovrenčič je v tretji pesmi cikla *Težke pesmi* v prihodnost poslal naslednje sporočilo: »In če ne bo vam bolje kakor nam, / ki smo, odkupljeni s krvjo, / zapisali vam dediščino bogato – / v roke lopato / in v grob do nas, da povemo vam nekaj na uho ...« (Žebovec 2014: 118). Anton Batagelj je v pesmi *Na bregovih ledenega oceana* izrekel potrebo povojnega časa po pozabi »divje vojne časa prekletega«, po izmitju »sledi, / ki, ko prelita kri, gorijo / v te dni, v te dni ...« (Žebovec 2014: 151). Samo v Povšetovem izboru pa so tudi pesmi, ki izražajo zaskrbljenost ob novih povojnih državnih mejah, ki so razkosale slovensko etnično ozemlje (Samčeva *Domovini*, Bevkova *Pomlad 1919* in Župančičeva *Zemljevid*).

3 Oblikovna in slogovna raznovrstnost vojnih pesmi

Zaradi generacijskih razlik med pesniki je razumljiva precejšnja oblikovno-slogovna raznovrstnost pesmi.¹⁶ Pogosto je oblikovno-metrično, slogovno ali motivno zgledovanje pri ljudski pesmi, predvsem njeni vojaški vrsti (npr. v pesmih anonimnih pesnikov *Vojaška narodna* in *Brata dva*), čeprav se kaže v besedilih različnih slogovnih smeri. Deloma je to še del navezovanja na tradicionalno pesništvo 19. in celo 18. stoletja, npr. na razsvetljske stanovske pesmi s prvoosebim množinskim subjektom (v Maistrovi pesmi *Topničarji*) ali na postromantično domoljubno pesništvo (v pesmih Manice Koman). Pojavlja pa se tudi v novoromantičnih (npr. geminacije in paralelizmi v Gradnikovem sonetu *Pesem dekleta*, štirivrstičnice s trohejskim osmercem v *Baladi Vide Jeraj*) in celo ekspresionističnih besedilih. Tako na primer po naslovu sodeč tradicionalna stanovska pesem Ivana Albrehta *Brambovci* z ekspresionističnimi sintagmami »steklenih oči«, »v zbesneli ekstazi« (Žebovec 2014: 148) razkrinkava pravo podobo razčlovečenja vojakov. Groteska, prividi, vizije in simbolika rdeče ter črne barve so osrednji stilemi ekspresionistične estetike, ki jo med avtorji obeh zbornikov najbolj očitno zastopajo Stanko Majcen, France Bevk, Alojzij Remec, Joža Lovrenčič, Fran Albreht, Anton Debeljak in Ferdo Kozak. Futuristično združevanje človeškega in mehničnega se kaže v Podbevškovi pesmi *Ob dnevu vpoklica na kolodvor*.

Različne so tudi uporabljene pesniške oblike. Pogoste niso le preproste štirivrstičnice, temveč tudi soneti (pri Gradniku, Patruškinu, Moletu, Budalu, Grudnu idr.), čeprav prevladujejo pesmi s strofoidami. Precej je cikličnega oblikovanja (pri Sardenku, Gradniku, Preglju, Moletu, Majcnu, Lovrenčiču, Bevku in Grudnu), nekaj lirsko-pripovednih, predvsem baladnih besedil (npr. že omenjeni *Balada Vide Jeraj* in *V noč skoz noč* Antona Funtka).

Izbora prinašata tudi štiri pesmi, temelječe na medbesedilnosti. V obeh antologijah je objavljena Sardenkova parafraza Gregorčičeve *Soči*, ki se začenja z verzom »Krvava

¹⁶ Že Pregelj (1920: 80) pri pregledu posameznih avtorjev opaža, da »je večina njih povzela časovno snov v svoji lastni naravi in svojem slogu.«

tečeš, hči planin« in opozarja na dopolnjeno Gregorčičevo prerokovanje,¹⁷ napoveduje pa srečno prihodnost rodu ob njej. V obeh antologijah je po ena parafraza Murnovih *Vlahov*, in sicer je v *V vojni pokrajini* to pesem Čičke Jože Likoviča o potujočih prodajalkah med vojno, v Povšetovem izboru pa pesem *Kam gredo?* Karla Široka o nesmiselnosti vojaških premikov in spopadov. V tem izboru je še kontrafaktura¹⁸ Prešernove *Pod oknom*, tj. pesem Antona Miklavčiča *Luna sije ob Soči*.

Obe antologiji z motivno, idejno in slogovno raznovrstnostjo izbranih pesmi omogočata bralcem širok pogled v bogato, umetniško ali vsaj pričevanjsko prepričljivo pesniško ustvarjanje, spodbujeno s prvo svetovno vojno. Oba izbora nedvomno zavračata veljavnost misli *Inter arma musae silent*.

Viri

Bevk, France, 1921: *Pesmi*. Gorica: [s. n.].

Jeraj, Vida, 1935: *Izbrano delo*. Ljubljana: Ženska založba belo-modre knjižnice.

Povše, Janez (ur.), 1988: *Oblaki so rdeči. Ljudske in umetne iz prve svetovne vojne*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Žebovec, Marjeta (ur.), 2014: *V vojni pokrajini. Zbirka poezije na temo prve svetovne vojne: prva svetovna vojna v slovenskem leposlovju*. Smlednik: M. Žebovec.

Župančič, Oton, 1959: *Zbrano delo III*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Literatura

Čeh Steger, Jožica, 2010: *Ekspressionistična stilna paradigma v kratki pripovedni prozi 1914–1923*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovenske jezike in književnosti. (Mednarodna knjižna zbirka Zora; 69)

Hladnik, Miran, in Pretnar, Tone, 1984: *Opombe. Zbrano delo Alojza Gradnika I*. Ljubljana: DZS. 340.

Juvan, Marko, 1997: *Domači Parnas v narekovajih: parodija in slovenska književnost*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Koblar, France, 1953: *Opombe. Zbrano delo Josipa Stritarja II*. Ljubljana: DZS. 367–368.

Legiše, Lino, 1969: *Zgodovina slovenskega slovstva V. Ekspresionizem in novi realizem*. Ljubljana: Slovenska matica.

Luthar, Oto, 2000: *»O žalosti niti besede«: uvod v kulturno zgodovino velike vojne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

¹⁷ Objavljena je bila leta 1915 ob vzpostavitvi soške fronte v reviji *Dom in svet* ob ponatisu Gregorčičeve *Soči*. Prim. Smolej 2005: 99.

¹⁸ Ta medbesedilna vrsta je iz znane besedilne predloge izpeljana tako, da iz nje povzema njene zgradbeno-oblikovne prvine in navaja izseke njenega zapisa, pri tem pa tuje gradivo na več mestih nadomešča z leksiko, ki predlogi povsem spremeni tematiko in posreduje bistveno drugačno sporočilo in ravno to novo sporočilo, ne pa odnos do predloge, je v ospredju (Juvan 1997: 178).

Pregelj, Ivan, 1920: Svetovna vojska in slovensko slovstvo: informativna študija. *Čas: revija Leonove družbe*. 14/1–3. 73–86.

Smolej, Tone, 2005: »Ne jaz, velika vojna je napisala povest.« Prva svetovna vojna in slovenska književnost 1914–1941. Vodopivec, Peter, in Kleindienst, Katja (ur.): *Velika vojna in Slovenci: 1914–1918*. Ljubljana: Slovenska matica. 898–108.

Vogrič, Ivan, 2001: *Slovenski književniki in I. svetovna vojna*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije (Ljubljana: Littera picta).

Zdravec, Franc, 1966: *Pot skozi noč. Izbor iz slovenske futuristične in ekspresionistične poezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Zdravec, Franc, 1970: *Zgodovina slovenskega slovstva V. Nova romantika in mejni obliki realizma*. Maribor: Založba Obzorja.

Zdravec, Franc, 1993: *Slovenska ekspresionistična literatura*. Murska Sobota: Pomurska založba. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Zdravec, Franc, 1999: *Slovenska književnost II*. Ljubljana: DZS.

text, illustration and visual-verbal interaction. A picture book tells a story in two languages and is limited in length. The examples of quality picture books showcased here include picture books that are (also) appropriate for adults, which means they have a wider age span and range of reading levels. Through integrated reading of a picture book, deciphering both communication codes, adult readers with mental handicaps find it easier to understand the content of a book, which is the basic principle of light reading.

Keywords: picture book, integrated reading, light reading, wider age span and range of reading levels

Vita Žerjal Pavlin: Slovenian Poems about the Great War from Two Thematic Collections, *Jezik in slovnstvo* 61/1, 2016, 47–59.

The two thematic collections examined offer an interesting overview of Slovenian Poetry inspired by World War I. *Clouds are Red (Oblaki so rdeči)* published in 1988, seventy years after the end of the war, is a collection of poems edited by Janez Povše. *Landscape of War (V vojni pokrajini)* was published in 2014 by Marjeta Žabovec on the occasion of the Great War Centenary. Poems from both collections highlight various war motifs and contemplations, ranging from combat, patriotism and even dynasties, to explicit earnestness, and thus oppose the censorship and pressure exerted over Slovenian intellectuals by the Austrian authorities. Verses are uttered by first-person speakers who had engaged in war in different ways. There are recurrent ideological confrontations, as well as insights into peoples' destinies affected by war. Due to the considerable age differences between the authors of the poems, we also notice a range of poetic styles: neo-romantic, expressionist and even futuristic, as well as more traditional poetic expressions typical of 19th century Slovenian Poetry.

Key words: war poetry, war motifs, World War I, Marjeta Žabovec, Janez Povše

Janja Vollmaier Lubej: Essayism in the Literary Work of Vinko Ošlak, *Jezik in slovnstvo* 61/1, 2016, 61–75.

The present contribution examines essayism in the literary work of Vinko Ošlak. It presents the entwined essayistic thoughts in his three novels, in the autobiographical novel *Človeka nikar* and in the socially critical novels *Hagar* and *Obletnica mature*. The role and meaning of essayistic elements and essayistic excursions in the aforementioned literary works is analysed.

Key words: Vinko Ošlak, contemporary Slovenian novel, essayism, essayistic excursion, language, nation, Christianity, art

Aljoša Harlamov: Animal Depictions in the Poetry of Dane Zajc: Hybridisation and the Disintegration of the Subject and Its Language, *Jezik in slovnstvo* 61/1, 2016, 77–87.

Applying the theoretical framework of animal studies, animal depictions in the poetry of Dane Zajc can be divided into two groups. In the first are poems in which the (lyrical) subject maintains a hierarchical dualistic relationship towards the animal, which is a legacy of the modern rational subject; in the second are poems in which the (lyrical) subject exceeds the anthropocentric perspective and the hybridisation of the subject begins. The latter presupposes a permeability of human and animal categories, and with it the permeability of the subject, effectively resulting in its disintegration and a more consistent use of modernist poetic devices.

Keywords: Dane Zajc, animal, animal studies, subject, modernism

Alojzija Zupan Sosič: The Literary Character in the Contemporary Slovenian Novel, *Jezik in slovnstvo* 61/1, 2016, 89–100.

The double identity of character is very important for the definition of character; on the one hand, there is an "illusion" of mimesis, while, on the other, there is the idea of literary construction. This double identity